

علوی:

به نام آفریدگار حکمت و دانایی

عقلی که جهان سوزد یک جلوه بی‌باکش

از عشق بیاموزد آیین جهان‌تابی

عشق است که در جانت هر کیفیت انگیزد

از تاب و تب رومی تا حیرت فارابی

این حرف نشاط آور می‌گویم و می‌رقصم

از عشق دل آساید با این همه بی‌تابی

هر معنی پیچیده در حرف نمی‌گنجد

یک لحظه به دل در شو شاید که تو دریابی (اقبال لاهوری)

سخن را با نام آفریدگار حکمت و دانایی آغاز کردیم تا از یکی از متفکران و حکیمان و فیلسوفی سخن بگوییم که پس از ارسطو که مشهور به معلم اول است به عنوان معلم دوم شناخته می‌شود. نام کامل او ابو نصر محمد فارابی است در بین سال‌های 257 تا 259 قمری در فاریاب یا پاراب و در نزدیکی بلخ خراسان زاده شده و در 339 درگذشته پدرش لشکری بوده به گفته دکتر داوری اردکانی که از فلاسفه ی روزگار ماست آنچه از زندگی یک فیلسوف برای ما مهم است آرائ فلسفی اوست. و نه سال تولد یا مرگ او.

ما نیاز داریم آثار بزرگان فلسفه ی دوره ی اسلامی و به خصوص فارابی را که مقام موسس دارد. "فلسفه" را نه فقط به عنوان پژوهشگر، بلکه به قصد هم‌زبانی با او بخوانیم... فلسفه را در جهتی که به فهم اشارات فلاسفه بینجامد بایستی مورد مطالعه و مذاقه قرار داد. (رضا داوری اردکانی ص ۳ کتاب فارابی فیلسوف فرهنگ چاپ سوم نشر ساقی)

در تقویم ها ۲۱ نوامبر روز جهانی فلسفه است. در ایران نیز که بنا به پیشنهاد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی همین روز که مصادف با 30 آبان‌ماه است به عنوان روز بزرگداشت ابو نصر محمد فارابی به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی می‌رسد.

فیلسوفان از موثر ترین متفکرانی هستند که به بار وری اندیشه بشری مدد رسانده اند. و فیلسوف به دوست داران دانش گفته می‌شود.

هنگامی که انسان در اندیشه های فارابی کاوش می کند در می یابد که متفکری چون او که آشنا به فقه و اصول و حدیث و نیز فلسفه ی یونان بوده به شدت اهل کند و کاو در مسایل تربیتی ، اخلاقی در ساحت اجتماع، خانواده و ساختار سیاسی حکومت و... نیز بوده و صرفا ذهنش متوجه ترجمه آثار فلسفه ی یونان نبوده بلکه در ذهن فعالش به طبقه بندی مسایل به دقت توجه داشته در روان جامعه کاوش می کند. آنها را مورد ارزیابی قرار دهد و این را با نگاهی تنها به عناوین کتابهایش به خوبی می توان دریافت.

فارابی در زمینه های علوم طبیعی، ریاضیات، نجوم، منطق و اخلاق، علم النفس فلسفه و کلام و موسیقی آثاری از خود به جای گذاشته که هنوز هم در میان متفکرین و فلاسفه مورد شرح و بحث قرار می گیرد.

ظهور فارابی معلول نهضت علمی بزرگی است که از میانه ی قرن دوم هجری در تمدن اسلامی آغاز شده و بعد از وفات آن حکیم بزرگ نیز تا مدتی ادامه داشته است. چنانچه می دانیم مسلمانان تا پایان فتوحات خود فرصتی برای توجه به اموری غیر از مسایل نظامی و اداره ممالک مفتوح نداشتند و در پایان این دوره یعنی از اوایل عهد عباسیان به بعد که آرامشی در کار ملک حاصل گردید، توجه به جنبه های عقلی و فکری نیز آغاز شد. (دکتر ذبیح الله صفا محیط فرهنگی فارابی از کتاب ابو نصر فارابی)

یکی از آثار به جا مانده از فارابی کتابیست به نام احصائ العلوم، که فارابی با زبانی ساده از علم زبان، منطق، ریاضی، علم طبیعی و الهی و نیز پیرامون اخلاق و سیاست و فقه و کلام در آن سخن گفته است. این فیلسوف در علم سیاست آرائ و نظریات خود را در رساله ای به عنوان آرائ مدینه فاضله مورد بحث قرار داده است. و اجتماعات انسانی را به اجتماعات کامل و نا کامل تقسیم و برای هر یک تعاریفی را ارایه نموده است. او در این اثر نتیجه می گیرد که مدینه فاضله «یا شهر نیکبخت» شهری است که مقصود از اجتماع در آن تعاون بر اموری باشد که مردم از راه آن به خوشبختی واصل می گردند... و مردم روی زمین وقتی خوشبخت می گردند که همه ی اقوام ساکن در آن برای وصول به کمال و سعادت همکاری کنند. این متفکر که آرائ اش متأثر از افلاطون است و اهالی فلسفه او را به مکتب نوافلاطونی متعلق می دانند. او مدینه ی فاضله را به بدن انسان تشبیه می کند که همه ی اعضای برای صحت و سلامت و کمال بدن تعاون دارند. و نیاز مند یک عضو رئیس به نام قلب وجود دارد. مدینه ی فاضله هم باید دارای یک رئیس باشد. او برای این رئیس در جامعه ی انسانی که اتم و اشرف اعضاست دوازده ویژگی بر می شمرد که جالب است نسبت به آنها آگاهی داشته باشیم. ۱. خوش فهم باشد ۲. خوش حافظه باشد. ۳. تیز هوش باشد. ۴. خوش بیان باشد. ۵. دوستدار تعلیم و تربیت باشد. ۶. شهوت پرست نباشد. ۷. دوستدار راستی و دشمن دروغ باشد. ۸. بزرگ طبع باشد. ۹. و همواره به بزرگی گراید. ۱۰. دوستدار عدل و دشمن ظلم باشد. ۱۱. در تن ندادن به ستم لجوج و سرسخت و در تن دادن به عدل و داد نرم و منقاد باشد. ۱۲. با اراده و جسور باشد و ضعیف النفس نباشد (ص ۱ و ۲ کتاب احصائ العلوم فارابی ترجمه حسین خدیو جم انتشارات علمی و فرهنگی ۱۳۴۸)

او در اندیشه اش هنگام که از پدیده ای به نام مدینه ی فاضله سخن می گوید صرفاً به عنوان یک فرض نا ممکن نیست بلکه.

فارابی وقتی به تبع ارسطو می گوید، انسان مدنی بالطبع است، ضرورت وجود جماعت و مدینه و امت را اثبات می کند

و در مقابل مدینه ی موجود یا مدینه هایی که بوده و نابود شده است، بر مبنای فلسفه نظری خود، به طرح مدینه ی فاضله ای می پردازد که صرف خیال نیست، بلکه شناس این است که در زمین متحقق شود. (ص ۱۹ کتاب فارابی موسس فلسفه ی اسلامی رضا داوری چاپ دوم انتشارات انجمن شاهنشاهی فلسفه ایران) که به انجمن حکمت و فلسفه و اکنون موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران تبدیل شده است

نکته ای هم مشهور است که ابن سینا فیلسوف مسلمان گفته است که مابعدالطبیعه ارسطو را. چهل بار بدون آنکه آن را بفهمد خوانده است. (جلد یکم تاریخ فلسفه کاپلستون ص ۳۳۱ انتشارات علمی فرهنگی) اما بعد که رساله اغراض مابعدالطبیعه فارابی را خوانده آنگاه مابعدالطبیعه را دریافته است.

در زندگی نامه خود نوشت بوعلی که در موزه لندن موجود است چنین آمده که: منطق و طبیعی و ریاضی را آموختم سپس به علوم الهی پرداختم و کتاب مابعدالطبیعه را خواندم ولی از آن چیزی دست گیرم نیامد. بالاخره آن را چهل بار خواندم تا آنکه تمام آن کتاب را حفظ کردم ولی باز هم چیزی نفهمیدم و مایوس گشتم و گفتم راهی به فهم این نیست.

روزی از روزها هنگام عصر به بازار صحافان رفتم. شخصی را دیدم که کتابی در دست داشت و آن را برای فروش عرضه می داشت. آن را به من داد تا بخرم. (همینکه عنوانش را دیدم) فوراً کتاب را به فروشنده پس دادم زیرا معتقد بودم که در آن علم (مابعدالطبیعه) فایده ای نیست. فروشنده گفت صاحب این کتاب به پول نیازمند است و آن را ارزان می فروشد، و تو این کتاب را بخر، و من آن را به سه درهم خریدم. و آن کتاب اغراض مابعدالطبیعه فارابی بود. فوراً به خانه باز گشتم و آن را مطالعه کردم و چون کتاب مابعدالطبیعه را حفظ داشتم اغراض و مقصود از آن کتاب را دانستم و بسیار خوشحال شدم. روز بعد به شکرانه این پیش آمد مال فراوانی به فقرا دادم.

ص ۵ و ۶ کتاب ابن سینا پارسی نژاد ۱۳۳۱ اراک)

این متفکر و فیلسوف مسلمان با آرائ و اندیشه هایش علاوه بر تاثیر روی متفکران مسلمان چون ابو سلیمان سجستانی، ابوالحسن عامری، ابن سینا، سهروردی و ملاصدرا و ابن رشد و... فیلسوفان غربی مانند آلبرتوس ماگنوس یا (آلبرت کبیر فیلسوف بزرگ آلمانی ۱۱۹۳

-۱۲۸۰ (میلادی)

و لئو اشتراوس

سپتامبر در کیرشن آلمان ۱۸۹۹ اکتبر ۱۹۷۳ در آنابولیس آمریکا) نظریه پرداز و مورخ فلسفه سیاسی آلمانی آمریکایی)

و... نیز به آرائ او توجه داشته اند. (ویکی پدیا)

در این یادداشت کوتاه تلاشم بر این بوده است به بهانه بزرگداشت فارابی با این متفکر و فیلسوف ایرانی آشنایی مختصری پیدا کنیم و بدانیم که این سرزمین کهن چه مفاخری را در دامن خود پرورده و با درس آموزی از گذشته و با بهره گیری از نظریات عملی آنان در جهت بهبود زیست مردمان بکوشیم.

به امید ایرانی آباد ، آزاد و دانشی

این روز بر همه ی دوستداران دانش خجسته باد.

عبدالحسین علوی